

qui se sanctificat, ut Christo dignus habeatur, qui dixit: **Sancti estote, quoniam ego sanctus sum dominus deus uester** ¶ ¶ Salutant uos qui mecum sunt fratres. ¶ Salutatio fratrum solacium inuicem prestat, quasi imagines enim exhibet diuulforum. ¶ ¶ Salutant uos omnes sancti, maxime qui de Cæsaris domo sunt. ¶ Hos significat propensorem affectum habere circa eos, qui de domo Cæsaris sunt, istos & potiores supra memoratis ostendit fratribus, quia hos sanctos appellat. ¶ ¶ Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu uestro. ¶ Quoniam de saluatoris persona quaestiones oriuntur, hic ut soliditatem in eo diuinitatis approbet, tuitionem gloriae eius spiritui nostro exoptat.

DIVI AM-

BRO SII MEDIOLANENSIS EPISCO-

pi commentarij in epistolam beati Pauli

ad Colossenses.

¶ PRAEFATIO.

Colossenses pseudoapostoli euertere nitentur, ut post praedicationem Epaphraë, siue Archippi philosophicis disputationibus irretirent simplicitatem mentis eorum, ne spernerent rationes elementorum, quibus quasi gubernatur uita humana. Idcirco hos Apostolus hortatur per epistolam, & admonet ne alicui propter Christum aliquam esse spem putarent & deciperentur.

¶ CAPVT I.

PAVLVS Apostolus Christi Iesu per uoluntatem dei, & Timotheus frater, his qui sunt Colossis sanctis, & fidelibus fratribus in Christo Iesu gratia uobis & pax a deo patre nostro. ¶ Caput epistolae solito more scribit ad eos, in quo & sanctis & fidelibus & fratribus literas se ordinare prosequitur, quibus exoptat

Gf 3 tat

rat dei gratiam manere per Christū. ¶ Gratias agimus
deo patri domini nostri Iesu Christi semper pro uobis
orantes, audita fide uestra in Christo Iesu & dilectio-
ne, quam habetis in omnes sanctos propter spem que re-
posita est uobis in cælis, quam ante audistis in uerbo ue-
ritatis euāgelij, quod peruenit ad uos, sicut & in uniuersum
mundum.) Quoniam dignum habuit deus credere
 istis filium suum, gratias ei refert in orationibus suis.
 Deinde propter charitatem quam habebant in sanctos,
 fidi quia pro hac spes firma est apud deum, qua remune-
 raturus creditur credentes & diligentes se inuicē autore
 Christo, cuius nomen peruenit ad omnes gentes, ut mul-
 tiplicentur in fide eius. ¶ Et est fructificans & crescens,
sicut & in uobis, ex qua die audistis & cognouistis gratiā
dei in ueritate, prout didicistis ab Epaphra dilecto con-
seruo nostro, qui est fidelis pro uobis minister Christi, q-
eritā notā fecit nobis uestrā dilectionē in spiritu.) Exē-
 plū cæterarū gentiū hos crescere, & fructū uitale facere,
 alacri sermone prosequitur, ut ex eo quod dei gratiam
 perceperunt proficerent, & numero & opere adiungen-
 tes fidei suæ, qui fierēt fratres eorū in Christo. Exemplo
 enim honorū operū illorū attracti sunt multi, teste illis
 Epaphra, qui eis ministravit gratiam Christi uice Apo-
 stoli, quam statim imbiberunt ut potū spiritalem in dñi
 charitate, quæ non in carne est, sed in spiritu. ¶ Adcirco
& nos ex qua die audiuius, nō cessamus pro uobis orā-
tes & postulātes, ut impleamini agnitione uolūtatis eius
in omni sapientia & intellectu spiritali, in hoc, ut ambu-
letis digne deo ad omne placitum in omni opere bono.)
 Audiens Apostolus deuotam, ac prōptā uolūtātē illorū
 circa fidē Christi, orat pro eis, ut propensius agnita uo-
 luntate dei, rationabili opere explerent deuotionē, quā
 audita fide Christi didicerant, ne tam fida mentis ædifi-
 catio & robur fidei, dum inconsulte aliquid imperite cō-
 ficeret, laboris sui fructū amitteret. Hoc em̄ libēter acce-
 pro fertur, qd deuoto sit animo & prudenter. ¶ Fructifi-
cantes & crescentes in agnitione dei, in omni uirtute ro-

bur capientes secū dū potentiā gloriæ eius, in omnem patientiā & longanimitatē cū gaudio gratias agentes patri, qui uocauit uos in partē sortis sanctorū in lumine, & liberauit nos à potestate tenebrarū, & trāstulit in regnū filij charitatis suæ.) Incrementū operū eorū cū scientia uult fieri, ut non ignorent fidei suæ spem. Tunc em̄ firmi & stabiles sunt, si aduertant quæ pro fide promissa sunt, & quanta sit potentia gloriæ maiestatis dei in patientia, ut longa expectatione sustineat humanū genus, qd̄ in reuerentia sua non solū negligit creatorē, uerū persequit̄ amantes eum, ut & ipsi similiter patientes sint, ut supportēt, probra & maledicta infidelium, uel si illata fuerit pressura, expectātes iudiciū dei, nec dubitantes de eo, magis aut̄ gaudentes in promissa uita cū gratiarum actionibus deo, qui dignatus est aduocare & inducere gentes in promissionem Iudæorū, quæ est lumen æternū, id est ueritas perpetua. Liberati enim de cōditione tenebrarū, hoc est eruti de inferno, in quo tenebamur à diabolo tā ex proprio q̄ ex dilecto Adæ, qui est pater omnium peccantium, trāslati sumus per fidem in regnū cælestē filij dei, ut ostēderet nobis deus quo amore diligit nos, quando attollens nos de imo tartari, induxit in cælos cum uero filio suo. Iam enim omnes credentes, qui fixa mente deuoti sunt, exeuntes de seculo duce dextre partis angelo inducuntur in cælum, quod ante deuictam, mortem cōcessum non erat. In quo habemus redemptionem remissione peccatorum.) In huius filij sui regnum trāstulit nos deus, per quem nos redemit & manumisit. Remissio em̄ peccatorum liberos facit, ut liberati debitis, teneri obnoxij nō possint. Nā sine fide Christi nullus egressus de inferno est, q̄ obligatus peccatis, exire ianuas tartari non potest. Qui est imago dei inuisibilis.) Inuisibilis dei imago uisibilis esse nō potest, alioquin nec imago. Quod enim inuisibile est, pingi nō potest: nec enim uisibilis pot̄ inuisibilem uidere. Aut em̄ corpus est quod uidetur, aut figura, aut aliqua informata substantia, quam fert acies oculorum, totum tamen corpus est. Deus aut̄, qui ab his

omnibus alienus est, quomodo potest imaginem habere uisibilem? Sed ideo sic dicitur, ut talis filius intelligatur, qualis est pater: ut quia de ipso est, & nihil distat ab eo in diuinitate naturæ, imago eius dicat & forma, ne alius deus à perfidis crederetur, quamuis nomine ipso hoc cōtineatur. Ideo eñ uerus dei filius dicitur, ut de ipso esse credatur. Sed propter malam intelligentiam etiam hoc additum est, ut imago eius dicatur, ut cum apparet, licet in figura humana, aut certe in igne, ut ad Moysen, non ipse pater intelligatur esse, sed filius: & per id quod imago eius dicitur, nihil ab eo distare credatur. Vnde dicit ad Philippum: Philippe qui me uidet, uidet & patrem: quomodo tu dicis: Ostende nobis patrem? Non credis, quia ego in patre & pater in me est: Hec est unitas & substantialitas patris & filij, ut inuicem sint, ut qui uidet filium, uideat & patrem. Nunc uideamus quomodo uisus sit filius, ut perinde intelligamus qua ratione Philippus uidendo filium, uideat & patrem. Intellectu certe opere diuinorum uiderunt filium, non carnalibus oculis. Quæ operatus est filius, dixit esse patris, ut unitatem uirtutis ostenderet. Eodem genere uisus est & à Iacob, unde nomen accepit Israël, id est homo uidens deū. Propter hoc ergo imago dictus est inuisibilis dei, ut ipse esse intelligeretur, qui per intellectum uisus est deus: patrem autem nunquam ullo modo apparuisse, sicut dictum est in Euangelio: Deum nemo uidit unquam. ¶ Primogenitus uniuersæ creaturæ.) Ante omnem creaturam genitum filium nõ creatum testatur, ut se cerneret natiuitatē eius à creaturæ factura. Et ut hoc penitus clarescat, subiecit. ¶ Quia in ipso condita sunt omnia in cælis & in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso condita sunt.) Non solum in eo magnificum & gloriosum significat Christum, quia anteq̃ fierent omnia, natus est, sed & in ipso dicit omnia cōdita, hoc est, ut omnium potentia in eo esse credatur, & de eo perfecta dum omnia fiunt per ipsum, hoc est caput esse totius creaturæ, quia ab ipso

Ioan. 14

Ioan. 1

ipso ut sint esse cœperunt. Ideo autem quæ ab ipso facta sunt, per ipsum facta dicuntur, quia ad hoc natus est, ut faceret creaturam, hoc est fecisse in eo & per eum. **Nec enim sibi nativitas sua proficit, sed nobis, quia nō eguit nasci, qui in his erat, quomodo sit unicus dei patris & filij, quomodo ipse nouit, quæ ingenita sunt dei patris. Erat em̄ in deo, qui processit de deo, ita ut unus esset deus: ac sic fit, ut neque diminutio sit patris, neq; profectus filij dum nascitur. Ea ut apertius tradat quæ & quanta sit potentia filij, ostendit quæ per ipsum sint: id est, throni, dominationes, & principatus, ac potestates, ut perinde omnino minus nihil in eo esse credatur quàm est in patre.** ¶ **¶ Et ipse est ante omnes.** Ante omnes sic est, quia hic solus de deo patre natus est, de ingenita utiq; substantia dei. Hæc autem uirtute eius, quam per generationem habet à patre substituerunt, non ut communio eis substantiæ sit cum eo, sed ex nihilo nutu dei patris filio agente cœperunt. ¶ **¶ Et cuncta in ipso constant.** In ipso cōstāt quia sine eo nihil sunt. Nisi enim huic fuerint subdita, errore deuia, quasi perditioni fient obnoxia. ¶ **¶ Et ipse est caput corporis ecclesiæ.** Ecclesiæ caput est Christus, si tamen omnes unū sentiant cælestes & terreni, ut sint ecclesiæ, hoc est unius fidei. Si quo minus, truncati capite, hoc est, omnium corporum, totius corporis, id est, à creatore suo seiuncti, amētia quadam & uanitate bacchantur. ¶ **¶ Qui est principium primogenitus ex mortuis ut fiat in omnibus ipse primatū tenens.** Quoniā omnia per ipsum sunt per ipsum denuo negligētia q̄dā facta caduca reformanda fuerūt, ne ad iniuriā eius pertineret si opus eius per alterum instaauratum fuisset, ut quomodo ante omnes natus est, sic iterum ante omnes primus esset ex resurrectione mortuorum reddita pristina uita. Ante omnia enim natus est de deo, ut cuncta crearet quæ non erant: iterum autem accepta carne de uirgine natus est, ut peccatum quod ex uirgine Eua intrauerat in mundū aboleret. Natus ergo & mortuus resurrexit, ut quæ primum fecerat postea iterum recrearet, quia per errorem

fuerāt uelut mortua, ut semper in omni uita sit primus
 & princeps. Quia in ipso complacuit omnem plenitudi-
nem inhabitare.) Plenitudo in ipso est & manet, quia
 omnia potest semper, ut nihil exceptum sit quod nō per
 eum possit præstari, ut & faceret & reformaret, & lapsa
 erigeret & mortua uiuificaret. Vnde ait: Sicut habet pa-
ter uitam in semetipso, ita dedit & filio uitam habere in
semetipso. Sicut enim pater suscitatur mortuos & uiuificat
sic & filius quos uult uiuificat. . Nec enim pater iudicat
 quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Quid tam iu-
stium, nisi ut horum quæ fecit per illum ipsi daret iudiciū
ut omnis plenitudo diuinitatis habitet in ipso, per id quod
diximus, omnem illum potestatem in se habere, hoc est,
deum esse perfectum, qui enim hæc omnia non habet nō
est deus. ¶ Et per eum reconciliare omnia in ipsum pa-
cificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in cælis sunt
siue quæ in terra.) Hoc est quod supra memorauimus, quia
 ut ea omnia quæ fecit per illum restauraret, cum erro-
 re quodam discrepare cœpissent ab inuicem nec non &
 ab autore: Est enim adhuc error in carnalibus cælis, hu-
 miliauit eum incarnando illum, ut homo factus ostende-
 ret ac doceret, quomodo possint ea quæ in firmamento
 sunt & super terram reconciliari creatori. Quod ut ad
 perfectum perduceret occidi se passus est propter homi-
 nes, ut quos apud superos docuerat, exeuntes hinc à mor-
 te secunda teneri non possint, ut doctrina eius fructum
 haberet primæ institutionis, & omnia facta per ipsum
 uiuerent in ipso quasi in autore, sicut Petrus fatetur in
 Actis apostolorum ¶ Et uos quondam alienatos &
inimicos consiliorum eius in operibus iniquis: nunc au-
tem recōciliatos in corpore carnis eius per mortem, ex-
hibere uos sanctos & immaculatos & irreprehensos in
conspectu suo.) Quale donum dei sit erga gētes, memo-
 rat: ut ostendat eos debitores, & quidem multum, in gra-
 tiarum actionibus dei: qui cum inimici essent consiliorū
 eius, quibus decreuit uisitare genus humanū per famulū suū
 Moysen, cuius doctrinā & potestatem nō receperūt, deuoti
 idolis

Ioan. 5

idolis suis: imò opibus iniqs, adorauerūt em̄ opa sua que fecerūt, misericordia aut̄ & p̄uidentiā dei requirit eos, ut gratuito dei gratiā cōsequerent, red eūtes ad eū in cōscientiā munda: ut in die iudiciū dū nihil erroris ueteris inueniretur in his, accorporarētur creatori suo, q̄ ut prodesset humano generi incarnatus homo factus est, ut in carne sua uinceret mortē. ¶ Siquidē perseveratis in fide fundati, stabiles & immobiles à spe Euangelij qd̄ audistis quod prædicatū est in uniuersa creatura quæ est sub cælo. Cuius factus sum ego Paulus minister, qui nunc gaudeo in passionibus pro uobis, ut suppleo reliquias pressurarum Christi in carne mea pro corpore eius, quod est ecclesia.) In tribulationibus quas patiebatur exultare se fatetur, quia profectum suum uidet in fide credentium. Non est enim inanis tribulatio, quando eum pro quo patitur acquirit ad uitam. Quas passiones Christo dicit inferri, cuius utique doctrinam persequuntur, ut perfidos grauer impietatis suæ crudelitate, & fidelibus dei prædicet charitatem, cuius nunc filius usque iniurias patitur pro nobis. Nunc igitur intelligi uult qua causa scribit ad eos, cum dicit: Si tamē perseveratis in fide fundati, ut scirent tunc prodesse sibi passionem Christi, si in accepta fide manerent. Idcirco enim omnipotentia magnitudinis quanta sit Christi, & quā infinita ab inītio declarauit, ut doceret in ipso solo spem ponendam, quia ipsius sunt om̄ia, & q̄a nihil sine ipso potest uiuere neq; in cælis neq; in terris. Ante omnes enim est & cūcta ī p̄si constant, quia in omnibus ipse primatum tenet, ut sit quis alicui elemētorum aut angelorum uel potestatum deuotum se debere esse putet, errare se sciat. Hic enim unus est filius dei, caput omnis principatus & principij, cuius Euangelium prædicatum est in toto mundo, incipiens à Moyse qui dixit Iudæis. Quia prophetam uobis fuscitabit dominus deus uester ex fratribus uestris, tanquam me ipsum audietis. Erit enim qui-
cunque non audierit prophetam illum exterminabitur de plebe: Vnde dominus ait Iudæis: Quia Moyses
de me

Deut. 18

Ioan. 5.

de me scripsit. Ita que hic unus audiendus est & colendus nec ad hunc æstimāndus est quisquam, quia qui caput tenet, reliquam partem subiectam habet. Nam qui se subiectis humiliat, totus errat, quia non tenens caput truncus est, ex quo totum corpus continetur ad uitam. ¶ Cuius factus sum ego minister secundum dispensationē dei, quæ data est mihi in uos, ad implendum uerbum dei in mysterio quod absconditum fuit à seculis seculorum & à generationibus.) Ministrum factum se esse Euangelij inter gētes à deo per Christum cum fiducia loquitur, ut mysterium cœptum à domino per idoneum, & efficacē seruum possit impleri, quod ignotū fuit à seculis. ¶ Nūc uero declaratum est sanctis eius, quibus uoluit deus demonstrare quæ sint diuinitatis mysterij dei in nationibus, quod est Christus in uobis spes glorię quę nos annunciamus.) Mysterium quod latuit à seculis modo reuelatum esse asserit, id est, tempore apostolorum ostēsum quia & gentes admittendæ essent sine circuncisione carnis ad fidem Christi, promissus erat Iudæis. Prius enim ante prædicationem fidei circuncidi mādatum est gentiles si uoluissent ad legem accedere: Nunc autem misericordia dei ita ut sunt, suscipi iussi sunt ad fidē. Quod indignum putabatur Iudæis, ut Christus in quo spes erat Iudæorum, etiam gentes participes faceret glorię suæ. ¶ Monentes omnē hominem & docentes in omni sapientia ut exhibeamus omnem hominē perfectum in Christo, in quo laboro certās secundum operationem ipsius quæ operatur in me uirtute.) Hanc dicit ueram esse sapientiam quę est in disciplina dominica cum agnoscutur Christus, quod se ipsum apostolus magna cura agere testatur, ut erudiens omnem hominem in hac sapientia, consummatum eum exhibeat deo in intellectu Christi, ut mysterium natiuitatis ex deo, & natiuitatis ex Maria, & totius operis eius cælestium & terrestriū assequit. Cuius rei certamen cōtra p̄fidios habere se loquitur, adiuantibus signis uirtutum ut per hæc uita infidelitatis comprimat. Qui enim uerbis subtilitate quadam diabolicæ

bolicae uersutiae ausus est contradicere, pudore correptus
neceffe est ut cedat uirtuti.

CAPVT II.

VOLO enim uos scire quantum pro uobis
& pro his sollicitudinem habeam qui La
odiciae sunt, & quotquot non uiderunt fa
ciem meam in carne, ut consolationem ac
cipiunt corda eorum cum fuerint instru
cti in charitate, in omnes diuitias plenu
dinis intellectus, ad agnitionem mysterij dei in Christo
in quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae abscon
diti.) Non se minus sollicitum pro his quos in carne mi
nime uidit quam de illis erat quibus praesens praedica
bat testatur, ut scirent non minore affectu diligi se ab eo,
quia eos non uiderat, quam caeteros apud quos erat dili
gebat, ut foueret animos eorum in charitate, & prompti
fierent per epistolam, agnitionem acciperent sacramen
ti dei in Christo, aduertentes has esse sapientiae & scienti
ae diuitias, si agnoscatur Christus in deitatis suae pleni
tudine adorandus. Omne igitur mysterium sacramenti
dei in Christo est. Hic est enim unus in quo omnis creatu
ra nisi sperauerit, peribit, ut omnium potentia in eo sit,
ut qui cognoscit istum, cunctorum quaecunque sunt cogni
tionem uideatur habere. Nec colendus alius praeter hunc
requiratur, quia omnium potentiarum uirtus in eo est.
Ex ipso enim habent omnes. Unus enim cum sit, omnia po
test: Quare & caput omnium dicitur, ut per ipsum omnes
subsistere uideantur. Digne ergo omnes thesauri sapien
tiae & scientiae in eo dicuntur absconditi. Omnis enim sci
entiae ratio totius creaturae supernae & terreae in eo ut
sit, oportet, qui omnium eorum caput est, siue angelorum,
siue solis, siue lunae, siue stellarum aut caeterarum rerum
omnis scientiae peritia in autore illorum est, ut qui hunc
agnoscit nihil ultra requirat, nec sapientiam nec uirtu
tem quia agnouit eum in quo perfecta uirtus perfectaque
sapientia est. Quid enim alibi se putauerit inuenire, ple
ne in hoc & abunde inueniet. Nam quid sapientius Salo
mone

Daniel. 2

mone, quid prudentius Daniele, quibus idcirco deus præ cæteris sapiëntiam dedit, ut notum faceret infidelibus totius se sapiëntiæ esse autorem? Denique Nabuchodonozor dicit Danieli, admirans super sapiëntiam eius: Vere deus uester ipse est deus uiuus, & aperies mysteria. Quod quidem omnem incredulum latet, in Christo omnem esse sapiëntiam & scientiam, quia non legunt in Euangelijs astrologiam, non in apostolo geometrica, non in propheta arithmetica, nec musicam, quæ idcirco despecta sunt à nostris, quia ad salutem non pertinent, sed magis mittunt in errorem & auocant à deo, ut dum his studet ratiocinationum disputationibus curam animæ suæ nō habeant. Quæ enim tam uera sapiëntia est nisi cognouit se quod proffit, & despexisse quod obfit? Obest enim quia impedit animam ne curam sui agat. Non immerito ergo qui Christum agnouit, inuenit thesaurum sapiëntiæ & scientiæ, agnouit enim quod ei sit utile. Hoc dico, ut nemo uos circumueniat in subtilitate sermonis. Nam & si corpore absens sum sed spiritu uobiscum sum gaudens & uidens ordinationem uestrā, & supplēs id quod deest utilitati fidei uestre.) Commonet ne in malorum colloquijs & astutia iniquitatis sensus eorum traducere tur, quia sapientes mundi arte quadam & minutijs disputationum irretire gestiunt simplicium animas, ut ratione mundanarum rerum abstrahant eos ab spe quæ est in Christo. Vnde apostolus spiritu se illic adesse dicit, ut reuerentiam eius ante oculos habentes abstinerent se ab huiusmodi hominibus. Si enim spiritus Helisæi prophetæ uidit fraudē Giezi euntis ad Naaman Syrum, ut acciperet sub nomine eius quæ illi mandata non fuerant, & descendente prompto animo Naaman ei plus dedisse quàm fuerat postulatus, quanto magis ea quæ dixit poterat in spiritu uidere? Maior enim gratia fuit in Apostolis quàm in prophetis. Et ut promptiores illos faceret circa traditionem Euāgelij, gaudere se dicit in dispositione conuersationis illorū, ut scientes unde deo placeatur, in eo fierent firmiores, per quod digni effecti ad utilitati

sitatis profectum, fidei suæ addiscerent sensum. ¶ Quæ-
 admodum enim accepistis Christum Iesum dominū no-
 strum in ipso ambulate, radicati & ædificati in ipso & cō-
 firmati fide sicut & docti estis ambulātes in illa cum gra-
 tiarum actione.) Hoc monet & hortatur, ne deuotio eo-
 rum minueretur & recederent à fide quam fuerant asse-
 cuti, & prauis fabulis euersi aliter Christum acciperent
 quàm didicerāt. Multi enim corruptores fidei circūibat
 ad seducendos simplices dolose, & cum simulatione an-
 nunciantes Christum, quos euitari monet magna cau-
 tela, ut stabiles & firmi supra fundamentum trinitatis
 spe futurorum gratias uberes agerent super misericor-
 dia dei. ¶ Videte ne quis uos deprædetur per philoso-
 phiam & inanem fallaciam secundum traditionem ho-
 minum, secundum elementa huius mundi, & non secun-
 dum Christum, quia in ipso habitat omnis plenitudo di-
 uinitatis corporaliter.) Philosophiam dicit terrenam,
 per quam solent seduci, qui cupiunt prudentes iudicari
 in mundo. Hęc argumentis & subtilitate minutiarū quo-
 rundam componitur, quasi physicas inuestigauerit rati-
 ones, quædam habens admixta quæ hortamēta sunt bo-
 nę uitæ uel documenta, aliquando de mensuris, nec non
 de numeris, aliquando de elementorum qualitatibus &
 quātitatibus ordinata. In cuius disputationibus qui in-
 ciderit uix & raro euadet. Detinetur enim uerisimilibus
 causis, & commenticijs rebus, nihil tam uerum æsti-
 mans quàm conspicitur & intelligitur in elementis. Et
 quia quæ ad præsens sunt & cernuntur oculis suauia &
 oblectabilia uidentur, aliquantos seducunt qui spiritalē
 rationem despiciendam & ridendam putant desperatio-
 ne futuri, omnem uim astris assignantes, carnali ratio-
 ni obnoxij, ne grauia credēda sint sustolli in cælum pos-
 se neue leuia uenire ad terras, aut aliquid corporeum si-
 ne rerum admixtione generari, repugnātes potentia ac-
 prouidētia dei. Sciūt em̄ legi in diuinis ueteribus Hebræ-
 orū uoluminibus multa gesta p̄ Moysen que humana ra-
 tio nō capit, simili mō & in nouis libris facta à domino
 aut

aut per apostolos quę tractatus carnalis prohibet credi. Hanc ergo traditionem uel philosophiam fallacę & inanem appellat, quia non à potętia dei ordinata est, sed ab imbecillitate ratiocinationis humanę, quę potentiam dei intra scientiam suam coartat, ne aliter credatur face re quàm carnalis se continet ratio, qua singulis elementis diuinitatis diuersitatę deputant ad culturam, ut obligent animos imperitorum ne se ad deum uerum extendant. Quam ob rem cauendam monet traditionem istā, quia mundi cultrix est, non dei qui unus est, nec ad Christum sed à Christo abstrahit in quo perfectio diuinitatis est. Omnia enim quę habet pater dedit filio cum illū in plenitudinis genuit diuinitate corporaliter, ut quia ipse caput est, creatura autę eius corpus est, quicquid putatur posse cęlestis creatura, hoc totū plene in Christo esse credatur, ut nullus arbitretur quęquam colendum. Quicquid enim in aliquo magnum putauerit, plus in illo inueniet, quia omnes ex ipso habent sicut ex capite membra, ipse autem plenus est semper. ¶ Et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis.) Plus significat credentibus dari quàm potest in elementis comprehendı, quia qui in Christo est, repletus est diuinitatis abundantia quam elementa non habent. Denique in credętib; spiritus sanctus inhabitat quod elementis concedi non potuit, quia indignum erat & incōgruū, ut inuisibilis habitaret in substantia uisibili, & incorporeus in his quę sensibilia sunt. Audiant ergo & ueniant cultores eorum & credant in Christo, ut fiant maiores eorum quos nunc colunt. ¶ In quo etiam circumcisi estis, circumcisione nō manufacta, in expoliationem corporis carnis in circumcisione Christi, unā cum illo sepulti in baptismo in quo & simul surrexistis per fidem operationis dei, qui suscitauit illum ex mortuis.) Hi circumciduntur in Christo qui amputata totius traditionis humanę cultura Christo iunguntur corde non carne circumcisi, id est, in spiritu non in carne seruientes, ut à terrenis ad cęlestia, ab humanis ad diuina, & ab errore cōuertantur

uertatur ad ueritatem, capiti & auctori suo copulati per
charitatem. Cum quo & sepulti sunt in baptismo, resur-
xerunt autem per fidem dei, in quo credunt quod exem-
plo Christi resuscitabit illos ex mortuis. Illic enim ho-
mo uetus deponitur & nouus assumitur: Peccatis mori-
tur, ut uiuat iusticiæ. Elementis abrenunciat, ut Christo
societur, resurrectionis futuræ tenens pignus exemplo
saluatoris qui resurrexit ex mortuis. Hęc igitur commo-
net ut perseuerent in abrenunciatione pompæ & præ-
stigijs satanæ. Qui idcirco elementorum suadet culturã,
ut a deo auocet & participes apostasiæ suæ uolens effice-
re homines, Quia enim sub nomine suo culturam suade-
re non potest: horretur enim ipso nomine, sub alterius
nomine suam conatur implere uoluntatem. ¶ **Et uos cũ**
mortui essetis in delictis & præputio carnis uestræ, con-
uiuificauit simul cum illo donans nobis omnia delicta,
deleto chirographo quod aduersum nos erat decreti qđ
contrarium erat nobis, & illud tulit de medio & affixit
cruci, exuens principatus & potestates ostentauit in au-
toritate triumphans illos in idipsum) Mortuos dicit gē-
tiles fuisse. Primum quidem quia legem quæ ad testimo-
nium data est creatoris & ad uitia condemnanda recipere
noluerunt. Deinde impietatis peccatorum suorum causa
indigni erant uita, ideoq; discreuit hos a Iudæis, quasi
qui fuerint inimici dei unius. Iudæi uero in unius dei cō-
fessione degentes adueniēte Christo addiscunt mysteriū
dei, quod expectabant ad iustificationem suam, ut in eo
quod subreptum illis fuerat, quia impossibile est esse si-
ne peccato, acciperent remissionē. Vnde post causam gē-
tilium inducit & Iudæos dicens: Donans nobis omnia
delicta, ut post specialē subijceret & generalem, quia cun-
ctis donauit omnia delicta. Sed quia sicut dicit dominus.
Cui plus donatum fuerit amplius debet diligere, idcirco
commonet gentes, ut considerantes causas malorum
suorum, & qualem gratiam acceperint a deo in Christo,
tota deuotione solliciti sint circa obsequium eius, a quo
a diuersa mortis pœnã sunt liberati. Quomodo ergo do-
nauit

Luca. 7

H h nauit

nauit nobis omnia delicta, Deleto, inquit, chirographo
 quod erat aduersarium nobis. Et quid est & quantum est
 delere, subiecit dicēs: Et illud tulit de medio. Sic ergo de
 leuit cum tulit de medio. Sic autem tulit de medio, cum
 affixit ait cruci. Affigere autem cruci, hoc dixit esse spo-
 liare principatus & potestates publice & detriumphare
 illos in Christo: Hæc sicut uidet obscura sunt, ac per hoc
 adhibita cura dilucidanda sunt. Hoc est præsidium dei
 quod per significantiam diuersarum causarum exponit
 apostolus. Multa enim acta memorat ut genus hominū
 ad indulgentiā perueniret, ut non solum propria remit-
 teret nobis delicta, sed & illud tolleretur peccatum, quod
 ex Adæ erat præuaricatione, quod appellauit chirogra-
 phum in decretis, quod nos à mortuis surgere non sine-
 bat: quia si non & hoc tulisset de medio, exeūtes hinc qui
 acceperant remissa, illic tenerentur apud inferos. Porro
 autem ideo omnia delicta concessa sunt, ut resurgerent
 à mortuis. Quia enim ex peccato mors, sublato peccato
 fit resurrectio mortuorum. Quod quidem fieri minime
 potuisset, nisi peccatum affixisset cruci. Dum enim non pec-
 cando saluator uincit peccatum, quod hominem tene-
 bat obnoxium, insuper & occiditur ab eo innocens, si cru-
 cifigitur peccatum. Deuictum enim peccatum mortifica-
 tum dicitur. Crux enim non saluatoris mors est, sed pec-
 cati. Innocens enim sic qui occiditur, reos illos facit, à
 quibus occiditur. Peccatum autem principes & potesta-
 tes intelligamus, quorum studio peccauit primus A-
 dam. Ad autores enim referendum est nomen hoc, quo-
 rum mortem in expoliatione significauit. Mors enim ip-
 sorum hæc est, quia uicti à saluatore dum expoliantur
 animabus, quas tenebant in captiuitate, mortificantur.
 Rei enim facti sunt, quia cum hac autoritate animas te-
 nerent quia peccauerant, ipsi inuenti sunt amplius pec-
 catores, dum illum, qui illos non peccando uicerat, occi-
 derunt. Et sic iuste expoliati sunt, sicut dixit publice, id
 est, in cruce, quod est palam detriūphati à deo in Christo.
 Ille enim detriūphatur, qui palam uincitur, & spolia eius
 publicant.

publicantur. Ostenditur enim omnibus prostratus, quā ceteris insultabat. Decretū autē qđ dicit, non est hoc quod pagani fatum appellant, quia illud non omnibus cōtrarium asserunt: quia quosdam dicunt ex hoc felices, alios infelices. Hoc enim decretū omnibus dicit fuisse contrariū. Sētentia enim erat cunctis aduersa hominibus. ¶ Nemo em̄ iudicet uos in cibo, uel in potu, aut in parte diei festi, aut in neomenijs, aut in sabbato, quod est umbra futurorum, corpus autem Christi.) Quoniam omnis spes uitæ in Christo est ac fiducia, nulli superstitioni aut legi subiacere nos debere præcepit, quam obrem perstreperentes, aut aliquid quod ad fidem Christi non pertinet susurrantes contemnendos, istum autem solum sequendū, per quem deuicta mors est, & reddita resurrectio mortuorum. Quidam enim Iudæorum solent iudicare fideles, quod ea quæ interdicta per Moysen sunt, edant de cibis, cum omnia deus munda fecerit. Indigni autem iudicati Iudæi de his edere, prohibiti sunt à melioribus. Solent iterum reprehendere nos, quia dies festos eorū spernimus, aut quia initia mensium non obseruamus quæ neomenias uocant, maxime autem quod dies sabbatorum non custodimus, ut ocio & epulis cum luxuria trāsigantur: quod magis ad offensam pertinet, quā ad gratiā. Hæc autem omnia sunt corpus Christi, quia elementorum per effectus sunt uocabula. Hinc est unde in Euangelio dicit: Dominus est enim, inquit, filius hominis etiam sabbati. Per ipsum enim omnia, quæ quidē sic data sunt per Moysen, ut umbra essent uel figura futurorum, ut apparente ueritate figura cessaret. Sicut enim absente imperatore imago eius habet autoritatem, præsentem non habet: ita & hæc ante aduentum domini tempore suo obseruanda fuerunt, præsentem autē carent autoritate. Nunquid aliquis uicem domini agens, ipso præsentem dominatur? Si præfeſtorum uicarij præsentibus eis priuati sunt, quanto magis serui præsentem domino etiam ipsi in obsequio debent uideri? ¶ Nemo uos deuincat uolens in humilitate animi & superstitione angelorum ea

quæ uidet, extollens se frustra, inflatus mente carnis sue & non tenens caput illud, ex quo omne corpus per compagines & conunctiones subministratum & compaginarum crescit in augmentum dei.) Quod superius sub nomine philosophiæ cauendum monuit, nunc apertius docet obseruandū ab his, qui terrenæ sapientiæ studentes, hæc colenda asserunt, quæ obrutibus adiacent uel apparent, ut horum detentæ culturis animæ sub firmamento obligatę teneantur, ne se supra firmamentum tendāt ad superiores cęlos, ad deum omnium adorandū. Quod opera efficitur inimici, ut semper animas super terras humiliatas detineat, ubi se scit semper de cęlis deiectum futurum iusto iudicio dei, religionem simulans, cum sit maximū sacrilegium. Insulantur enim motum peruidentes stellarum, quas angelos uocat, nō autoritate diuina, sed superstitione humana, quæ ad nihilum proficit nisi ad damnum, nolentes tenere fidem Christi, qui omnium creator & dominus est. Ex ipso enim omnes originem habent, quare & corpus eius dicuntur, si tamen agnoscāt eum. Ad ipsum enim cōuersi reedificantur, compaginati fide eius, subministrante Euāgelio adunantur cuncti quasi membra corporis in charitate Christi, ut augmentum faciant deo. Cum enim redeunt ad illum, qui per errorem deseruerant illum, minuentes copias diuitiarum eius, dum denegant eius se esse, crementum faciunt deo, quia ex perditis acquiruntur deo. Rursum de Iudæis dicit, ga & ipsi sub elementis seruiunt non elementis. Hoc loco de paganis. ¶ Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid tanquam uiuentes in hoc mundo decernitis? Omnis qui baptizatur in Christo, moritur mundo. Cunctis enim superstitionum erroribus abrenunçiat, ut solam colat fidem Christi. Amotis enim quæ naturali iusticiæ accidunt, relinquitur disciplina data à deo, per quā uiuitur deo, per spem quæ est in Christo. Moritur autem his, quibus subiectus fuerat per errorem, dum negat illos quos præsumperat esse. Et ita fit, ut per inimicitiam abrenunçiationis inuicem

sibi

sibi mortui dicantur, homo & elementorū cultura. **M**undum enim dicens, errorem carnis significat. **O**mne em̄ quod uidetur, carni deputatur. **H**inc est unde & Ioannes apostolus: **N**olite, inquit, diligere hunc mundum, neque ea quæ in hoc mundo sunt, id est, neq; elementa, quibus compactus mundus est, neq; errores, quos humana ad inuenit traditio, diligamus, sed solum **C**hristum, qui mortuus est pro nobis, ut corpori suo nos sociaret ex perditis. **Q**ui ergo consepulti sunt **C**hristo, mortui sunt elementis, ut nihil curent ex his. **S**uperna enim didicerunt tenenda, quæ possunt uitam donare perpetuam. **N**ec em̄ nec præsentem dant, & impediunt ne apprehendatur futura. **Q**ui autem post baptismum ambigit de aliquibus, putans quædam de ueteribus ueneranda, uiuere se ostendit elementis, quæ decernit colenda, aut dubitat cōtemnenda, hic remanebit intra circulos mūdi, alienus à deo quia ueteri indutus homine, carnalia transire non poterit. **N**e terigeritis, ne gustaueritis, ne contrectaueritis, quæ sunt omnia in interitū & corruptionem per abusionem secundum præcepta & doctrinas hominū. **P**rohibet omni genere ab spe mundanorum, quia inanis est, ne colant, ne assentiant, ne cogitent, quia quæ promittunt, corruptionis sunt. **V**sus enim culture ipsorum interitum generat, quia præcepta & doctrinæ nō dei, sed hominum sunt, in quibus uana spes est: quippe cum aduersus creatorem inuenerit hæc error humanus, ut prohibens ab unius dei fide, multorum deorum superstitionē inducat. **Q**uæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ simulatione religionis, & humilitate animi, ad uexationem corporis non in honore aliquo ad saturitatē & diligentiam carnis. **N**unc se sapientiæ rationem habere putant, quia traditioni humanæ nomen religionis applicāt, ut religio appelletur, cum sit sacrilegium: quia quod cōtra autorem est, sacrilega mente inuentum est. **N**omen ergo fingit, ut falsa quæ sunt, possit uera asserere, & humanas mentes in terra humiliat, ne se erigāt ad superna: aut terrena colentes, excidant à supernis cæ-

1. Ioan. 2.

tribus, & obfint corpori, cuius caput Christus est secundum primæ rationis facturam. Hinc enim grauati nõ poterunt sursum iungi capiti suo, ut instaurentur in illo, & honorati effecti quasi prima parte corporis truncati, totos se dantes mundo ad sensum carnis explendum. Sagina enim carnalis sensus traditio humana est, quæ hoc dicit sufficere, quod carnis tradidit prouidentia. Rationem enim uidetur habere sapientiæ iuxta carnem, quia ex elementis est omnis corporalis natiuitas: ac per hoc non esse incongruum inquit, his inclinari, quorum gubernaculis humanum regitur genus, ut his se subiiciat quæ uidet mundi clarissima, nec requiri debere spiritualia: quia his solis, inquit, ducibus uti concessum est, & per hanc rationem negligunt autorem.

CAPVT III.

SI enim cõsurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est ad dexteram dei sedens.) Hos cum Christo resurrexisse asserit in baptismo, qui super cælestia cogitant, ubi sedes est Christi, ubi deus pater filio suo tradidit dexteram, ut regnet & iudicet. Iudicis enim in sinistra federe non est. Resurrectio tamen duas habet formas, ut primo animo de terris resurgat ad cælos, deinde recepto corpore resurgat raptus obuiam Christo. ¶ Quæ sunt sursum sapite, non ea quæ super terram.) Supernorum cælorum, qui æterni sunt, habitacula nos petere exhortat, ab his autem omnibus quæ in firmamento sunt, & in firmamento dissimuladum. Quisquis enim his se superstitionibus occupauerit, impedimentum patietur. Non enim poterit hæc transcendere, quibus se inclinauit ut dominis. ¶ Mortui enim estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in deo.) Apud mundi sensum mortuus Christus uidetur, & discipuli eius, dum constet uiuere illum his omnibus. Idcirco carnalibus ac mundanis abscondita est uita Christi & suorum in deo, extra mundum in regno eius cælesti, in quo uiuunt. ¶ Cum Christus apparuerit uita uestra, tunc & uos apparebitis cum illo in gloria.)

Vita

Vita nostra Christus est, quia legimus in Actis apostolorum hunc esse uitę autorem, qui a perfidis non creditur futurus iudex. Cum autem aduenerit in uirtute cęlesti, & uisus fuerit esse quod minime credebatur, tunc apparebunt cum illo etiam qui crediderunt in illum, & manifestabitur omni perfidię, quia uiuit cum suis in gloria. Hęc consolatio fiduciam spei parit, ut securi de futura uita omnia postponentes, Christum sequamur. ¶ Mor
tificate ergo membra uestra, quę sunt super terrę, forni
cationę, immundicię, libidinę, cōcupiscētię malę, &
auaricię, quę est idolorum seruitus. Quoniā omnia simul peccata corpus esse in epistola ad Romanos significat, idcirco singula delicta describens, mēbra ea appellat, ut post acceptam ac seruata euangelicam de saluatoris plenitudine rationę, bonę uitę operā darēt, abstinētes se ab omni turpitudine, & desiderio malo, quo possint peritię diuinę fructū nō amittere. Multū em̄ obest scire ueri rationem, & minime illam factis prosequenti-
 bus affirmare. Hinc est unde & dominus inter cętera ait: Qui autem, inquit, scit uoluntatem domini sui, & non paruerit ei, uapulabit multis. Auaricię tamen idololatrię comparauit, ut nihil illa scelestius demonstraret. Sub uno nomine duo pessima & impia genera designauit, & quę omni ratione monet fugienda. Primum enim & pergraue crimen est idololatria. Quid enim tam perniciosum, tamq̄ funestum, q̄ ad iniurię creatoris dei, lignis & lapidibus uel alijs metallis honorificentię eius nomen tribuere, cum ipsi non patiantur, ut seruus nomine dñi nuncupetur: quem nō natura utiq̄, sed quędā cōditio subiicit seruituti? Aliud ecōtrā crimē est auaricię, non dispar malicię, sed diuersum in nomine. Vnde ad Timotheum ait: Radix em̄ omniū malorū est auaricię. Omniū em̄ capax est delictorū, ut auiditatis suę qd̄ impossibile est impleat desideriiū semper, semper bibens & semper sitiens. Nō immerito ergo sub uno nomine utrūq̄ malū ostendit. Penē enim uno explentur opere, quia sicut idololatria uni deo auferre nitit̄ glorię, ne qd̄ eis peculiare

Luca. 12

1. Tim. 6

Agg. 2

est, solus habeat nomen diuinitatis sibi soli condignum ita & avaricia in dei se res extendit, ut si potest fieri unus & solus creaturam eius sibi usurpet, quam deus omnibus fecit. **Vnde dicit deus per prophetam: Meum est aurum, & meum est argentum. Vtraque igitur deo est inimica, amba enim deo abnegant quae eius sunt. ¶ Propter quae uenit ira dei.)** Malorum memoratorum causa uenturae dicit iudicium dei, ut uindictetur in hos qui contempto deo & lege eius, interdicta sequi maluerunt. **¶ In quibus & uos aliquando ambulastis, cum uiueretis in illis.)** Quantum illis beneficium praestiterit gratia dei per Iesum Christum, non tacet, ut gratulentur euasisse se iram quae uentura est repente super infideles totius terrae, & tales semetipsos prebeant, ut parere possint praecipis ei⁹, a quo a morte secunda sunt liberari. **¶ Nunc uero deponite & uos haec omnia, iram & indignationem, animi maliciam, blasphemiam, turpiloquium de ore uestro non procedat. Nolite mentiri inuicem. Exuite uos ueterem hominem cum actibus eius, & induite nouum, qui renouatur in agnitionem secundum imaginem eius qui condidit illum, ubi non est Graecus & Iudaeus, circuncisio & praeputium, Barbarus & Scytha, seruus & liber, sed omnia & in omnibus Christus.)** Nunc ab his prohibet quae minora peccata uidentur, ne forte quia superius quae grauiora sunt, mortificanda mandauit: haec admittenda, aut quasi non periculosa, non fugienda putarent, simul etiam ut exuti ueterem hominem, id est tam uerbo quam actu & incontaminatos se uident, noui facti in Christi per agnitionem ueritatis, quae olim lauit: modo autem manifestata est per nouam legem credentibus, ut similes fiant imaginis eius qui creauit illos. Imago haec in conuersatione bonae uitae intelligenda est, sicut dicit ad Corinth. in epistola prima 11. ca. 9. **Quemadmodum portauimus imaginem eius qui de terra est, ita & portemus imaginem illius qui de caelo est. Ipse est ergo creator hominis, cuius imaginem portare uos iubet in sanctitate & bonis operibus, quae de filiis dei agnitione descendunt. Nemo enim potest**
bonam

bonam & mundam habere uitam, nisi habeat cui hanc exhibeat, a quo si non præmium, certe uel laudem expectet. Sed apud deum & laus & præmium sperantur, quia non patitur dei iusticia eum, qui carnis uitia uicerit, nõ coronari. In hac itaq; agnitione nullus ut indignus excipitur, quasi non mercatur accedere ad fidem Christi. Omnes enim accedentes unum fiunt, deleri quid fuerint, & scripti qd esse cœperint, ut quia unius fidei sunt, in coipso unius sint & meriti, ut quos fides iungit, non possint discerni, propter qd diuersi natura & gentes siue conditione sunt. Omnia enim & in his om̃ibus Christus est. Quia enim cuncta membra eius sunt, omnia Christus est, ut dum una confessio eorum est, de spe eius in omnibus Christus, & sic om̃ia corpus eius sunt, ut professio eorum & natura concordet. Alia est tamen imago hæc, quam de agnitione Saluatoris dicit creati, & alia imago ad quam factus est primus homo. Ista enim imago est & in femina, cum agnoscit eum qui se creauit, & obtemperans uoluntati eius, abstinere a uitâ turpi, & actu peruerso. Illa autem imago in solo uiro est, sicut idem dicit in epistola ad Corinth. prima cap. 11. Vir quidem non debet uelare caput suum, cum sit imago & gloria dei. Si autem & mulier non uelaret caput, esset & ipsa imago dei. Sed incongruū erat ut facta uiro subiecta diceretur esse imago dei. Nam & in Geñ primo cap. ita ait: Et fecit deus hominem, ad imaginē dei fecit eum, ut sicut deus unus est, unus ab eo fieret homo: ut quomodo ex deo uno omnia, ita ex uno homine genus esset super faciem totius terræ. Unus igitur unum fecit, qui unitatis eius haberet imaginem. Et ipse in uiro & muliere est similitudo mysterij patris & filij. Barbarum tamen ab Scytha segregauit, sicut seruum a libero: non utiq; in Christo, in quo omnes unum sunt, sed in morum feritate, & gentis immanitate. Peiores enim hos Barbaris intelligi uoluit, anteq̃ credant, cum Græcorum libri iusticiam eorum prædicent, quam duce natura sequebantur. Intantum magnū apud eos peccatum furti habebatur: quod Græci magna

cum industria, inquit, & doctrina iustitiæ femitas inuestigarunt, hos naturaliter apprehendisse collaudât. Sed quomodo degenerant omnia, postea magis uituperabiles esse ceperunt, quam fuerât ante laudabiles. Postq̄ em̄ mulieres eorum lege uiri uti ceperūt, quas Amazonas primitus asserunt appellatas, totam Asiam contra naturam subiicientes, sic contigit, ut & uiri canum more rabi di efficerentur, immanes, syluestres, inculti, plus q̄ Barbari intantū immutati, ut carne humana uescenda imbuerentur. Quid mirum, cum & ipsi Romani longe alij fuerint q̄ nunc sunt. Nam & mulieribus eorū castitatis causa uini usus incognitus fuit, sicut nunc aqua. Intantū em̄ uigebat disciplinæ autoritas, ut subiectum uas non faceret quod uolebat. ¶ ¶ Induimini ergo ut electi dei sancti & dilecti uiscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, sensus mansuetudinem, longanimitatem, præbentes uobis inuicē patientiam, & donantes alius alij, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & Christus donauit uobis, ita & uos facite.) Ut lucrum possint habere, ad hæc eos faciendâ hortatur, quæ meritum collocant apud deum. A peccatis autem abstinere timor facit, ueretur enim ne mala faciens, penis subdatur. Hæc autem quæ nunc faciendâ monet, ad profectum pertinent meritorum: ex uoluntate em̄ fiunt, non ex necessitate. Qui ergo ab illicitis se abstinere, habet laudem: qui uero à licitis temperat, & laudem habet & præmiū. ¶ ¶ Super hæc aut̄ omnia charitatē, quod est uinculum unitatis, & pax dei in cordibus uestris exulter, in qua & uocati estis in uno corpore, & grati estote.) Quia enim omniū maior est charitas, huic magis studendū hortatur. Tunc enim omnia, quæ supra mādauerat seruanda ad effectum præmiorum poterunt deduci, si duce charitate iter ambulēt legis. Tota enim mente operatur, qui de amore aliquid operatur aut facit. Hypocrisis & simulatio nō est in charitate. Quare & Ioannes apostolus. Timor, inquit, nō est in charitate. Qui enim timet, perfectus non est. Perfecta em̄ dilectio foras mittit timorem. Vnde & dñs amari se

1. Ioan. 4

maluit

maluit q̄ timeri . Hæc est enim quæ cõplectitur unitatē,
hæc quæ omnes unū corpus facit, hæc est quæ uerā habet
pacē, quā corde puro custodit. Potest em̄ pax dici, & non
habet charitatē: charitas enim semper secū habet pacē.

¶ Verbū Christi habiter in uobis abunde in om̄i sapiētia
docētes, & monētes uosmet ipsos psalmis, hymnis, canticis
spiritualibus, in gratia cātantes in cordibus uestris deo.)
Hæc meditata monet semper, quæ sonent Christū. Hęc
in corde habenda, quæ deo patri semper gratias referāt,
ut uox canora illi seruiat, illū laudet psalmus, hymnus
extollat. Et huic soli notū sit, qui occulta peruidet men-
tis, à quo speratur & præmium . In cordibus illi cantari
mādauit, ne fauore hominū fieret, & fructum amitteret.

¶ Omne quodcunq; facitis in uerbo aut in opere, omnia
in noie dñi Iesu, gratias agentes deo, & patri p̄ ipsum.)
Quoniam supra in corde deum laudari, & illi gratias re-
ferri præcepit, nunc tam in uerbo quàm in opere totius
cõuersationis nostrę nomen domini Iesu laudari & exal-
tari hortatur, ut cum uerba nostra carent reprehensio-
ne, & opera nostra bona sunt, magnificetur dominus Ie-
sus, cuius magisterio inuituperabiles sunt discipuli. Tūc
enim ueras gratias agimus deo per ipsum, si modum præ-
ceptorum eius custodiamus . ¶ Mulieres subditæ esto-
te uiris, sicut oportet in domino .) Ita præcepit mulie-
res subditas esse debere uiris, sicut mandauit deus in cæ-
tera, dicēs ad mulierem : Et ad uirū tuum conuersio tua, Gen. 3
& ipse tui dominabitur, ut ipso ritu & disciplina timeat
uirū suum quasi dominū, ex quo cœpit esse. ¶ Viri dili-
gite uxores uestras, & nolite amari esse ad illas.) Rigo-
rem uirilē legis emollit, ne potestate qua præualet, ni-
mius quis sit in dominatu uxoris : sed debet respicere &
affectum, quia mulier caro eius est, ne plus illā humiliās
exacerbet, & cõtraria cogitet. ¶ Filij obedite parētibus p̄
om̄ia, hoc em̄ placet deo.) Nō pōt aliud placere deo, nisi
q̄q̄ iustum & pium est. Tunc possunt filij deū habere pro-
pitiū, si debitā honorificētiā repēdāt parētibus, circa ob-
sequū illoꝝ faciles, & in cõtēptū difficiles, sciētes filij nūq̄
aduer

aduersus parentes prouidere. ¶ ¶ Patres nolite ad iram prouocare filios uestros, ne pufillo animo fiant.) Modos præcipit patres debere esse filiis, ne coartari ab eis, delinquant in illos, & deum offendant quod nolunt. **Ira** enim inconsiderata res est, intantum, ut aliquando nec sibi parcat qui irascitur. Debent enim recordari partes quia fuerunt & ipsi filij, considerare autem filij quia tuti sunt patres, ut æquo liberato consilio utriusq; partis, & filij subiecti sint, & patres modesti. ¶ ¶ Serui obaudite per omnia dominus carnalibus, nõ ad oculum seruientes, quasi hominibus placetes, sed in simplicitate cordis timentes dominum.) Quoniam deo aliter seruari non potest quàm puro corde, occulta enim præuidet animorũ, sic & hominibus præcepit seruire debere. Qui enim ad oculum seruit, in occulto aliud facit: qui enim ex animo talis est foris qualis & intus. Si ergo in obsequio fuerit fidelis, promerbitur dominum. Quia ipse dixit: Qui in minimo fidelis est, & in magno fidelis est. Si enim ei qui ad presens uindicat, fidelis nõ fuerit, qui fieri poterit, ut illi fidem exhibeat, quem post mortem audit iudicaturum? Idcirco in domini carnalis causa iustum uult esse seruum & obsequentem, ut possit & in dei rebus & fidelis esse & obsequens. Si enim in præsentem idoneus fuerit ubi scit nulla esse nisi corruptibilia præmia, quanto magis propensior erit in dei deuotione, quem scit fidelibus immortalia daturum præmia. ¶ ¶ Quicquid facitis, ex animo operamini ut domino, non hominibus, certi quod a domino recipietis retributionem hæreditatis dñi Christi, cui seruitis. Qui enim inique gerit, fert id quod gessit inique, & non est personarum acceptio apud deum.) Ut promptos illos in obsequio & fide faciat, mercedem illos bonorum operum accepturos promittit a deo in regno Christi. Quod ut probatum sit & acceptum, sic illos uult obsequi, sicut domino a quo mercedem expectant. Aut si inique egerit, nõ solum hominem offendit, sed & deum, quem in admissa fraude carnalis domini contempnit. Si autem bene egerit, non erit apud deum seruus ho-

minis

Lu. 16

minis quasi despectior, sed remunerabitur quasi liber inter homines: seruus autem Christi, quod dignitatis est nomen.

CAPVT . IIII .

Domini quod iustum est & æquum, seruis præbete, sciētes quod & uos dominum habetis in cælis.) Ne domini temporales superbia extollantur, præsumentes de dominatu, mitigat & cohibet animos illorum, ut adhita consideratione humani generis animaduertāt autorem deum, non seruos & liberos, sed omnes ingenuos condidisse. Sed hoc mundi iniquitate factum est, ut dum alter alterius fines inuadit, tūc captiuos ducit ingenuos. unde & manu capti dicti sunt à ueteribus, inde mancipia. Hic casus & conditio etiam nunc apparet, alij redimūtur, alij remanent serui. Apud deum autem hic seruus habetur, qui peccauerit. Denique peccati causa Cham seruus audiuit, cui sententię ueteres assensere, ita ut definirent omnes prudentes esse liberos, stultos omnes esse seruos: quia prudens abstinet à peccatis, ut hic ingenuus sit qui recta sequitur: seruus autem, qui per stultitię imprudentiam subiicit se peccato. Vnde & Cham propter stulticiã, quia risit nuditatem patris stulte, seruus est appellatus. Ostēdit ergo dominus, quia nō ueri sunt domini, sed quasi per imaginē: corporū em̄ nō animorum sunt domini. Solus enim domiuus & autor rerum inuisibilis deus tam corporibus quàm animis dominatur: ut hæc considerantes, iusta ab eis exigant seruitiua, talia utiq; qualia & à se exigere uolunt à domino cōmuni. Nam cum ipsi nō ut dignum est deo seruiant, quē non negant omnium potestatem habere, cuiusq; quotidiana dona per ministeria creaturæ humanis usibus exhiberi: à paribus suis, non dicam fratribus, tam grauiam exigunt seruitiua, ut ferri nō possint, non potentes in animo, quia & ipsi uelint nolint serui sunt, & uiderint cuius meriti. ¶ Orationi instate uigilantes in illa, orantes simul & pro nobis, deus aperiat nobis ostium uerbi ad loquendum

quendum mysterium Christi, propter quod etiã uinctus sum, ut manifestem illud prout oportet me loqui.) Iam prudentibus mysterium domini Christi in euitandis uitijs peccatorum orationi instandum ostendit, ut meritis crescant deficiētibus tentationibus aduersarij. Quos intantum dignos habet, ut iudicet eos etiam se posse precibus adiuuare, ad adserendum audacter Euangelium, ad quod manifestandum legationem acceperat. ¶ In sapientia ambulare ad eos qui foris sunt, tempus redimetes. Sermo uester semper in sale gratia sit cõditus, ut sciatis quomodo oporteat uos singulis respondere.) Quoniam necesse est ambulare nos inter infideles, & colloquia miscere causa cõuersationis mūdana, hoc est quod commonet, ut cum sapientia sit ipsa cõuersatio propter scandalum gentilium, ne occasionem accipiant per nos blasphemandi, & incitentur ad persequendum. Quid enim opus est loqui cū eo, quem scias intractabilem, & obstinatæ mentis paratum ad contumeliam faciendam? Ideo hæc monet, ut oportuno & loco & tēpore, magistra modestia, religionis uerba promantur, aut si persona talis in medio est, quæ perstrepat, reticendum. Aliter enim cū potentibus mundi, aliter cum mediocribus, & aliter cum humilibus agendum est. Aliter iterum cum mansuetis, aliter cum iracūdis, quibus cedi oportet, hoc est redimere tempus. Cum enim insidiant dominicis uerbis, & furenti temporis audacia cedis, iniurias infesti temporis lucrifacts. Nam si caput, id est rex assentit, corpori est libertas loquendi uerba dei cum mansuetudine, ut prouocentur ad bonum, perstreptentibus tamen & animosis ad conuitia semper cedendum. Vincis enim dum cedis.

¶ Quæ circa me sunt, omnia nota faciet uobis Tychicus dilectus frater, & fidelis minister, & conseruus in domino, quæ mihi ad uos ad hoc ipsum, ut cognoscat quæ circa uos sunt, & cõsoletur corda uestra cum Onesimo charissimo & fideli fratre, qui est ex uobis: omnia quæ hic sunt, nota faciet uobis.) Ad hoc se dicit fratres misisse, ut inuicē sibi nota fierēt quæ agerētur ab inuicē. Quãuis superius

Superius dicat spiritu se presentem apud eos, & uidere quæ agerent, internuncijs tamen opus est. Solicitor enim fiet quis quando uidet ad se uenire ad considerandâ cōuersationē suā. Plus enim ueret, si speculetur se uideri quæ agat. Nam cū deus omnia uideat, & sciamus omnia illi nota esse, quia non tamen uidemus nos uideri ab eo, cōtraria facimus. ¶ Salutat uos Aristarchus comes captiuitatis meæ, & Marcus consobrīnus Barnabæ, de quo accepistis mandatū, ut si uenerit ad uos, excipiatis illū, & Iesus qui dicit iustus, qui sunt ex circuncisione, Mi soli sunt adiutores mei in regno dei, qui mihi solatio fuerunt.) Hic Aristarchus bonæ cōuersationis ac meriti uidetur, qui deuotione dominica particeps, & socius laboris Apostoli designatur. Marcum autē ut cōmendet quid sit non tacet, ut cum laudabilis uiri Barnabæ affinis addiscitur honorabilis habeatur. Addit & Iesum, quem iustum nomine uocari appellat. Quibus solis testimoniū perhibet quia hi ex circuncisione adiutorio fuerunt ei, assentientes, & participes sententiæ eius, ut iam circūcidi ulterius non debere prædicarent, ideo participes illos dicit suos in regno dei. Circuncidendum autem esse, & sabbata & neomenias seruandas prædicare, nō spiritale est, sed terrenū. ¶ Salutat uos Epaphras, q̄ est ex uobis seruus Christi.) Chariorē illis facit epistolā, quando ei, qui ex ipsis est, testimoniū reddit. ¶ Semper sollicitus pro uobis in orationibus ut sitis p̄fecti, & abunde expleti in omni uoluntate dei. Tam salutaria se illis exoptare testatur, ut illū qui cuius illorum est, & affectu unanimitatis charissimus participem suæ deuotionis in profectū eorū ostendat. ¶ Testimoniū enim adhibeo illi, quia habet multū laborē pro uobis, & pro his qui Laodiceæ sunt & Hierapoli.) Ut sollicitos eos salutis suæ faciat, aliorū uigilantia quanta sit pro his ostendit. Solicitor enim quis fit pudore, quando in causa sua alterum uiderit laborare. ¶ Salutat uos Lucas medicus charissimus, & Demas.) Verè charissimus Apostolo fuit Lucas, quia oīa postponens, apostolos secutus est semper, qui & Euāgelium & Actus apostolorū

apostolorum scripsisse perhibetur. ¶ Salutate eos qui sunt Laodiceæ fratres, & Nympham, & domesticam eius Ecclesiam.) Quoniam simili modo & pro his qui Laodiceæ sunt, sollicitus erat, in eorum epistola hos saluandos monet, Nympham chariorem existimās, cuius & domum salutat. Tam enim deuota uidetur fuisse, ut omnis domus eius signo titulata esset crucis. ¶ Et cum lecta fuerit apud uos hæc epistola, facite ut & Laodicensium Ecclesiæ legatur, & Laodicensium uos legatis.) Quia generales sunt institutiones Apostoli, & ad omnium profectum scriptæ epistolæ, idcirco etiam Laodicensibus epistolam hanc legi præcepit, ut per hanc quid agendum sibi esset, addicerent: & Colossenses ut eorum legerent iuxta sensum supradictum. ¶ Et dicite Archippo: Vide misterium quod suscepisti in domino, ut illud impleras.) Præpositum illorum per eos ipsos commonet, ut sit sollicitus de salute ipsorum. Et quia plebis solius causa scribitur epistola, ideoque non ad rectorem ipsorum destinata est, sed ad Ecclesiam. Post eum Epaphram, qui illos imbuuit, hic accepit regendam eorum Ecclesiam. ¶ Ipsa enim saluatio mea manu Pauli, memores estote uinculorum meorum. Gratia uobiscum.) ¶ Et confirmet epistolam manu sua scriptam dicit, memorans ut in mente habeant exitus eius, quos patiebatur pro salute gentium, & tales se præberent, ut non ferrat ægre pati pro his iniuriis.

DIVI AM

BRO SII MEDIOLANENSIS EPISCOPI
commentarii in epistolam beati Pauli
ad Thessalonicenses.

PRÆFATIO.

Vthorum, id est Thessalonicensium exëplo alios exhortetur ad fidei incrementa, istos laudat eo, quod in accepta gratia permanentes, ad profectum